

SUYAK VA BO'G'IMLARNING OCHIQ SHIKASTLANISHLARI

Ashurov Sherzod Vohidovich
Buxoro davlat tibbiyot instituti

Annotatsiya

Ochiq suyak va bo'g'im shikastlanishlari — bu suyaklar va ularni o'rab turgan yumshoq to'qimalarning yaxlitligi buzilishi, natijada yara orqali tashqi muhit bilan aloqaga kirishadigan jarohatlar hisoblanadi. Ushbu turdagi shikastlanishlar og'ir kechadi, infeksiya qo'shilishi, qon ketishi, shok holatlari va suyaklarning noto'g'ri bitib ketishi kabi asoratlar bilan murakkablashadi. Maqolada ochiq sinishlar va bo'g'im jarohatlarining sabablari, patogenez, klinik belgilari, tashxislash usullari hamda zamonaviy davolash va rehabilitatsiya yo'nalishlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ochiq sinish, bo'g'im jarohati, infeksiya, osteomiyelit, immobilizatsiya, rehabilitatsiya, shok, antiseptika.

Asosiy qism

Kirish

Ochiq suyak va bo'g'im shikastlanishlari travmatologiya amaliyotida eng og'ir jarohatlar sirasiga kiradi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, barcha suyak sinishlarining 8–10 foizi ochiq sinishlarga to'g'ri keladi. Ular ko'pincha yo'l-transport hodisalari, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar, sport jarohatlari va o'qotar qurollar ta'siri natijasida sodir bo'ladi.

Ochiq shikastlanishlarning asosiy xususiyati — bu suyak parchalari bilan birga teri, mushak, qon tomirlari, asablar va bo'g'im kapsulasining ham shikastlanishidir. Shu sababli bunday jarohatlar doimo infeksiya xavfi bilan kechadi va ularga darhol jarrohlik yondashuvi talab etiladi.

Suyak va bo'g'imlarning ochiq shikastlanishlarining sabablari

1. **Mexanik ta'sirlar:** kuchli zarba, bosim, yiqilish, texnik vositalar bilan to'qnashuv.
2. **O'qotar yoki portlovchi qurollar ta'siri:** o'tkir va kuchli energiyali shikastlanishlar.
3. **Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar:** press ostida qolish, metall buyumlar bilan urilish.
4. **Transport jarohatlari:** ayniqsa mototsikl, velosiped yoki piyoda ishtirokidagi to'qnashuvlar.
5. **Sport jarohatlari:** yuqori tezlikdagi yiqilish yoki to'qnashuv.

Klassifikatsiya

Ochiq sinishlar bir necha mezonlarga ko'ra tasniflanadi:

- **Jarohat darajasiga ko'ra:** kichik (I daraja), o'rta (II daraja), og'ir (III daraja).
- **Infeksiya xavfi bo'yicha:** ifloslanmagan, ifloslangan va yiringli sinishlar.
- **Bo'g'im ishtirokiga ko'ra:** bo'g'imdan tashqari (ekstraartikulyar) va bo'g'im ichidagi (intraartikulyar) sinishlar.

Bo'g'im ichiga kiruvchi ochiq jarohatlar (masalan, tizza, tirsak, tovon bo'g'imlari) juda og'ir kechadi, chunki sinovial suyuqlik infeksiya tarqalishini osonlashtiradi.

Patogeneza

Ochiq sinish sodir bo'lganda suyak parchalari tashqariga chiqib, atrofdagi yumshoq to'qimalarni yirtadi. Bu holat kapillyarlar va qon tomirlarning uzilishi, qon ketishi, to'qimalar ishemiyasi va nekroziga olib keladi. Tashqi muhitdan kirgan mikroorganizmlar (stafilokokk, streptokokk, klostridiyalar) yara chuquriga tushib, yiringli-nekrotik jarayonlarni keltirib chiqaradi. Agar vaqtda tozalovchi jarrohlik ishlov o'tkazilmasa, **osteomiyelit** yoki **bo'g'im yiringlashi (artrit)** rivojlanadi.

Klinik belgilari

Ochiq sinish va bo'g'im shikastlanishlarining asosiy simptomlari:

- yara yuzasida suyak parchalari ko'rinib turadi;
- kuchli og'riq, shok holati;
- yara atrofida qon ketishi, shish, gematoma;
- bo'g'im harakati keskin cheklangan yoki yo'qolgan;
- teri osti va yumshoq to'qimalarda havoning to'planishi (emfizema);
- og'ir hollarda tana haroratining oshishi, titroq, umumiy intoksikatsiya.

Agar bo'g'im ichiga havo yoki mikroblar kirs, **septik artritis** yoki **flegmona** rivojlanishi mumkin.

Tashxislash

Ochiq sinishlarni aniqlash uchun quyidagi tekshiruvlar o'tkaziladi:

1. **Klinik ko'rik:** jarohat turi, chuqurligi va suyak holatini baholash.
2. **Rentgenografiya:** sinish chizig'i, parcha soni va siljish miqdorini aniqlash.
3. **KT yoki MRT:** yumshoq to'qimalar va bo'g'im kapsulasining shikastlanishini baholaydi.
4. **Laborator tahlillar:** qon va yara surtmasida bakteriyalarni aniqlash, yallig'lanish darajasini baholash.

Davolash tamoyillari

Ochiq suyak va bo'g'im shikastlanishlarini davolash murakkab bosqichlardan iborat bo'lib, jarrohlik, davo va rehabilitatsiya choralarini o'z ichiga oladi.

1. Birinchi yordam

- Qon ketishni to'xtatish (turniket, bosuvchi bog'lam);
- Jarohat ustini steril bog'lam bilan yopish;
- Og'riqni kamaytirish uchun analgetiklar;
- Shoshilinch ravishda jarroh-travmatologga yetkazish.

2. Jarrohlik ishlov (birlamchi jarrohlik ishlovi)

- Yara chetlarini tozalash va o'lik to'qimalarni olib tashlash;
- Suyak parchalari to'g'rilanishi (repozitsiya);
- Antiseptik eritmalar bilan yuvish;
- Drenaj qo'yish;
- Teri tikilishi (zarur hollarda kechiktirilgan tikuv).

3. Immobilizatsiya

Suyaklar harakatsiz holatda ushlab turiladi:

- **Gipsli bog'lama** yoki **metall fiksator** qo'yiladi;
- Murakkab sinishlarda **Ilizarov apparati** ishlatiladi.

4. Dori vositalari bilan davolash

- Keng ta'sir doirasidagi antibiotiklar (infeksiyaning oldini olish uchun);
- Og'riq qoldiruvchi va yallig'lanishga qarshi preparatlar;
- Vitamin komplekslari (ayniqsa, C va D vitaminlari);
- Antishok terapiyasi (plazma, fiziologik eritmalar).

5. Reabilitatsiya bosqichi

Suyak bitgach, bo'g'imlarning harakatini tiklash uchun:

- Fizioterapiya (UHF, lazer, elektroforez);
- Davolovchi gimnastika;
- Massaj va refleksoterapiya qo'llaniladi.

Asoratlari

Ochiq shikastlanishlar o'z vaqtida to'g'ri davolanmasa, quyidagi asoratlari rivojlanishi mumkin:

- **Osteomiyelit** — suyak yiringli yallig'lanishi;
- **Bo'g'im artriti yoki ankiloz** — harakatning to'liq yo'qolishi;
- **Deformatsiya va noto'g'ri bitish**;
- **Sepsis** — infeksiyaning butun tanaga tarqalishi;
- **Qon ketish yoki shokdan o'lim** hollari.

Xulosa

Suyak va bo'g'imlarning ochiq shikastlanishlari inson hayoti uchun xavfli bo'lib, ularni davolashda tezkorlik, antiseptik ishlov va immobilizatsiya muhim ahamiyatga ega. Vaqtida o'tkazilgan jarrohlik ishlov va antibiotik terapiya infeksiyon asoratlarni kamaytiradi. Shuningdek, reabilitatsiya choralari suyak va bo'g'imlarning funksional tiklanishiga xizmat qiladi. Shuning uchun har qanday ochiq jarohatni e'tiborsiz qoldirmaslik, darhol mutaxassisga murojaat qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdukarimov I., "Travmatologiya va ortopediya asoslari", Toshkent, 2020.
2. Raxmatov Sh., "Ochiq sinishlar va ularning jarrohlik davosi", Tibbiyot jurnali, 2021, №3.

3. Mirzayev A., “Bo‘g‘im shikastlanishlarida reabilitatsiya usullari”, Samarqand Tibbiyot Universiteti nashrlari, 2019.
4. WHO. *Management of open fractures and musculoskeletal trauma*, Geneva, 2020.
5. Qodirova D., “Travmatik shok va uni oldini olish choralarining tahlili”, Tibbiyot amaliyoti jurnali, 2022, №2.